
DETRIANONIZACIJA MADŽARSKEGA JEZIKA – IZZIVI IN MOŽNOSTI V TRETJEM TISOČLETJU V OSRČJU EVROPE

Madžarščina je po eni strani vitalen evropski jezik in državni jezik Madžarske; po drugi strani pa petina govorcev madžarščine živi v manjšinskem položaju. Proces t. i. detrianonizacije madžarskega jezika, ki ga sestavljajo različni konkretni jezikoslovni projekti, ima za cilj dvig prestiža madžarščine kot manjšinskega jezika, hkrati pa je s svojimi predpostavkami in rešitvami poučen tudi za druge evropske jezike v podobnem položaju.

0 Uvod

Skupni jezik in skupna kultura ohranjata enotnost madžarskega naroda, ki je naseljen tudi izven meja matične države. Madžarski jezik je torej simbol in utelešenje enotnosti in suverenosti naroda. Stanje jezika je odraz stanja naroda, prihodnost našega jezika je obenem tudi prihodnost našega naroda (É. Kiss 2004: 9).

Kakšno je stanje madžarskega jezika v združeni Evropi? To vprašanje je treba razdeliti na dva dela. Notranje stanje jezika je normalno in primerno, saj je živ: govorniki ga govorijo in uporabljajo. Na zunaj pa madžarsko jezikovno stanje ni več tako pomirjajoče. Petina govorcev namreč živi kot manjšina in tam obstaja nevarnost, da bo madžarski jezik postal jezik z omejeno možnostjo uporabe.

V prispevku bom obravnavala proces, ki se je nedavno začel v madžarski jezikovni znanosti – gre za pojav odpravljanja meja madžarskega jezika, t. i. *detrianonizacije madžarskega jezika* (*detrianonizáció/határtalanítás*). Ta proces je vreden pozornosti iz dveh razlogov: po eni strani verjamem, da bo ta proces pripomogel k dvigu prestiža madžarščine kot manjšinskega jezika, tako v manjšinskih kakor tudi v večinskih etničnih skupnostih, to je v današnjem času za madžarski jezik zelo pomembno; po drugi strani pa menim, da je proces *detrianonizacije* lahko poučen tudi pri drugih jezikih v podobnem položaju.

1 Virtualna mreža madžarskih jezikoslovnih raziskovalnih centrov

Od leta 2001 delujejo t. i. *raziskovalni centri* Madžarske akademije znanosti: na Slovaškem (Jezikovna pisarna Gramma, Dunajska Streda/Dunaszerdahely), v Ukrajini (Inštitut Antala Hodinke, Beregove/Beregszáz), v Transilvaniji (Jezikovna pisarna Attila T. Szabója, Cluj in Sfântu Gheorghe/Sepsiszentgyörgy) in v Vojvodini (Društvo znanstvenikov za raziskovanje hungaristike, Subotica/Szabadka ter Vojvodinski madžarski jezikovni korpus, Kanjiža/Kanizsa), kjer raziskujejo uporabo jezika madžarskih manjšinskih skupnosti, kontaktne različice madžarskega jezika ter področja uporabe madžarskega jezika zunaj meja Madžarske (Lanstyák 2002b: 203, <http://www.mtaki.hu/kutatoallomasok>). *Raziskovalni centri* velikih regij so bili dopolnjeni s priključitvijo malih, t. i. (*individualnih*) *raziskovalnih delavnic*¹ – v Avstriji, na Hrvaškem in v Sloveniji – leta 2003. S tem je postala virtualna mreža madžarskih jezikovnih *raziskovalnih centrov* zunaj meja Madžarske popolna. To dejstvo ima velik znanstveni in zgodovinski pomen. Skupne programe raziskovanja koordinirata Inštitut za narodnostna vprašanja in Znanstveni inštitut za madžarski jezik, oba sta del Madžarske akademije znanosti.

Na katedrah za madžarski jezik na univerzah omenjenih regij že več kot 15 let potekajo raziskave s podobnimi cilji in tematiko, in sicer pod vodstvom oddelka Živi jezik na Jezikoslovnem inštitutu Madžarske akademije znanosti. Rezultati dela niso samo *konference živega jezika*, ampak med drugimi tudi zborniki z naslovom *Madžarski jezik v Karpatskem bazenu na koncu 20. stoletja*, ki jih ureja Miklós Kontra. Doslej so izšli trije, ki opisujejo več aspektov državne različice madžarskega jezika zunaj matične države (gl. Csernicskó 1998, Göncz 1999 in Lanstyák 2000).

2 Raziskave v jezikovnih centrih

2.1

Jezikoslovne raziskave jezikovnih centrov se osredotočajo predvsem na tri področja. Raziskave s ciljem dokumentacije se na eni strani nanašajo na celotni jezikovni

¹ Strokovno ozadje *raziskovalnih centrov* oz. *jezikovnih pisarn* zagotavljajo jezikovne katedre univerz v posamezni regiji. Nosilca dveh *individualnih raziskovalnih delavnic* sta zaenkrat posameznika (Gradiščansko/Burgeland: Szilvia Szoták in Prekmurje: Anna Kolláth), na Hrvaškem delujeta dva raziskovalca (Orsolya Žagar-Szentesi in Franciska Čurković-Major). *Raziskovalna delavnica* se od *raziskovalnega centra* razlikuje v tem, da ni vnesena v sodni register, ne prejema rednih denarnih sredstev, nima zaposlenih, v primeru Gradiščanske pa nima niti ustreznega ozadja konkretnega visokošolskega zavoda. — *Raziskovalna delavnica* v Sloveniji deluje v okviru Katedre za madžarski jezik in književnost Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Katedra ne nudi samo strokovne pomoči, ampak obenem tudi okvir delovanja. Rezultati raziskovalne delavnice niso nastali iz nič, grajeni so na znanstvenem delu katedre, iz nje izvirajo in obstajajo vzporedno z njo. V nasprotju z negotovo (finančno in organizacijsko) usodo raziskovalnih centrov – na to opozarja János Péntek (*Magyar Nyelv* 101: 113) – ima *mariborska raziskovalna delavnica* prihodnost, prav zaradi svojega obstoja znotraj katedre. Znanstveno raziskovalno delo mariborske katedre za madžarski jezik je v začetku temeljilo predvsem na dialektoloških raziskavah, saj so se te raziskave ujemale z geolingvističnim in sociolingvističnim programom Katedre za madžarski jezik Visoke šole Dániela Berzsenyija v Szombathelyu, od koder so prihajali lectorji – József Bokor, Károly Gadányi, Miklós Guttmann, Anna Kolláth, Zoltán Miklós Molnár, Géza Szabó, József Varga, Ottó Vörös – in s katero mariborski visokošolski zavod že dolga leta uspešno sodeluje.

sistem. Rezultati se uresničujejo v zbirkah besedil oz. v natisnjenih ali govornjenih jezikovnih korpusih,² po drugi strani pa na besedni zaklad, rezultati teh pa so zbrani v seznamu besed in v slovarjih: gl. npr. sezname za ²ÉKsz (*Slovar madžarskega knjižnega jezika*), za *Pravopis Osiris*, ki zajema madžarsko jezikovno gradivo izven območij zunaj matične države, in *Seznam madžarskih besed zunaj Madžarske/Htlista* (v nadaljevanju *Seznam*), ki je nastal za *Slovar tujk*. Tretje področje je analiza geolingvističnih povezav, rezultati teh so lahko jezikovni atlasi (v nastajanju je npr. jezikovni atlas živega jezika v Karpatskem bazenu).

Rezultati raziskav s teoretičnim ciljem so strokovne publikacije, razprave in monografije. Prvi rezultat teh raziskav je zbornik z naslovom *Jezikovne pravice, manjšine in jezikovna politika v vzhodnem delu Srednje Evrope*, ki sta ga uredila Orsolya Nádor in László Szarka. Zbornik v devetih razpravah nazorno prikazuje položaj madžarskih narodnomanjšinskih skupnosti ter tiste osebne in skupnostne manjšinske pravice, ki lahko vplivajo na obstoj in kakovost življenja manjšinskih skupnosti ter uporabo manjšinskega (materne) jezika – vključno z jezikovnimi pravicami danega okoliša (Szépe 2003: 7).³

Raziskave iz uporabnega jezikoslovja se prvotno nanašajo na področje jezikovnega načrtovanja, jezikovnega svetovanja, poučevanja jezika, širjenja znanja o jezikih in o rabi jezika. Najbolj sveža dogodka te dejavnosti sta (a) znanstvena konferenca uporabnega jezikoslovja v Palástu (na Slovaškem) leta 2004 ter (b) leto kasneje organizirana druga konferenca v Budimpešti. Konferenci sta se ukvarjali z vprašanji jezikovne kulture, jezikovne norme in jezikovnega načrtovanja. Strokovnih posvetov so se poleg predstavnikov jezikovnih pisarn udeležili tudi sodelavci Inštituta za jezikovno kulturo Madžarske akademije znanosti in drugi strokovnjaki.⁴ O tej problematiki je nastala tudi projektna raziskava z naslovom *Pouk madžarskega jezika v madžarskem jeziku v Prekmurju*, ki jo je napisala avtorica tega prispevka in ki bo izšla v posebnem zborniku.

2.2

Tipi dokumentacijske dejavnosti raziskovalnih centrov so bili določeni na posvetu predstavnikov pisarn 18. julija 2003 v Illyefalvi (Transilvanija). Prvi tip te dejavnosti

² Na Jezikoslovnem inštitutu, natančneje na Oddelku za jezikovni korpus Madžarske akademije znanosti, nastaja pod vodstvom Tamása Váradija v okviru *Madžarskega narodnega seznama besed* od leta 2002 seznam zamejskega živega jezika (<http://www.nytud.hu/oszt/korpusz/index.html>). Zbiranje, zapisovanje, digitaliziranje in obdelava transilvanskih, slovaških, vojvodinskih in zakarpatskih zapisanih in govornjenih madžarskih besedil poteka kot del raziskovalnega programa Inštituta za narodnostna vprašanja Madžarske akademije znanosti. Projekt vodi Csilla Bartha (<http://corpus.nytud.hu/mnszworkshop/links.html>). Maribor na žalost pri projektu *Madžarski jezikovni korpus Karpatskega bazena* ne sodeluje, ker smo preobremenjeni s tekočim delom. Več o tem v Pintér 2003 in 2006.

³ Zbirka razprav je izšla tudi v nemščini (Glatz 2003).

⁴ Celotna besedila uresničenih programov in predavanj so dosegljiva na spletni strani Jezikovne pisarne Gramma: <http://www.gramma.hu>. Skrajšane različice nekaterih predavanj so objavljene tudi v 1. številki 7. letnika *Družboslovnega obzornika Forum/Fórum Társadalomtudományi Szemle*. Vse študije so v pripravi za objavo.

je *samostojno delo*, ki nastaja znotraj posameznih pisarn, s katerim bodo državne različice zapisane v obliki slovarjev in opisov dialektov. Drugi tip je inkorporiranje *državnih različic*,⁵ ki se pojavljajo zunaj meja matične države, v slovarje občega madžarskega jezika. Ta proces imenujemo *detrianonizacija madžarskega jezika*,⁶ ki se ga zaradi teže in pomena da uresničiti samo s soglasjem konceptov, z usklajevanjem med regijami in z enotnim skupnim delom raziskovalnih pisarn.

3 Detrianonizacija madžarskega jezika

3.1

Zavedamo se, da se jezik ohranja in razvija, če se uporablja, uporabljamo pa ga lahko, če ga obvladamo in imamo do njega pozitiven odnos. Pri oblikovanju in ohranitvi pozitivnega odnosa posameznika do (materne) jezika igra pomembno vlogo tržna vrednost danega jezika in njegov prestiž (Bernjak 2004: 95). K temu razvoju želi prispevati proces *detrianonizacije madžarskega jezika*. Kaj to pomeni?

Mirovna pogodba, podpisana po prvi svetovni vojni, je povzročila, da je Madžarska izgubila dve tretjini svojega ozemlja in prebivalstva. To negativno »usodno dejanje«, ki se od takrat pogosto enači z besedo *Trianon*, še danes tiči v zavesti in jeziku Madžarov.⁷ *Trianon* je trianoniziral vse, zato je madžarski jezik pomenil samo jezik na Madžarskem in tudi madžarska jezikovna znanost se je ukvarjala izključno z madžarskim jezikom in njegovo rabo na Madžarskem. Madžarski jezik manjšin v sosednjih državah je bil tabujski tema; madžarska (jezikovna) znanost se je delala, kot da ga ni, ker ji je bilo (predvsem po 1945) tako zapovedano.⁸ Velik preobrat v tem smislu je prinesla sprememba sistema. Po letu 1990 se je predmet madžarskega

⁵ Najpomembnejši značilnosti jezika sta, da se nenehno spreminja in da živi v variantah. Ob pogovornih, družbenih in pokrajinskih različicah obstajajo še – od predavanja Istvána Peteja na jezikoslovnem kongresu v Szombathelyu (Pete 1988) imajo različice tudi posebno ime – državne različice kot posebni tipi pokrajinskih variant. Njihov obstoj danes ni več vprašljiv, najpomembnejša lastnost je, da so vezane na tuje države (zamejska področja) oz. tesno povezane z dvojezičnostjo (Kiss 1995: 75).

⁶ Beseda *detrianonizacija* ni tradicionalna, ima pa že kratko zgodovino. O *trianonizaciji* madžarskega jezika je prvič spregovoril madžarski pisatelj iz Slovaške Sándor Gál (*Szabad Újság*, 28. januar 1998, str. 1). Na tej podlagi je István Lanstyák uvedel pojem *detrianonizacija*, da bi ta proces obrnil. Zaradi njene možne iredentistične konotacije se na Madžarskem namesto tujke pogosteje uporablja *határtalanítás* (dobesedno: odpravljanje meja).

⁷ Dne 4. junija 1920 je madžarska vlada z državami antante podpisala *trianonsko mirovno pogodbo* v dvorcu Veliki Trianon pri Versaillesu v Franciji. Pogodba je določila mirovne pogoje z državami, ki mejijo na Madžarsko. Po tej pogodbi sta Slovaška in podkarpatska Rusija postali del na novo ustanovljene Českoslovaške republike, Transilvanijo in vzhodni Banat je dobila Romunija, zahodni Banat, Bačka in Prekmurje pa so bili priključeni novi kraljevini SHS.

⁸ Med disciplinami madžarskega jezikoslovja, ki so se ravnale po državnih meji, lahko kot izjemo omenimo madžarsko dialektologijo. *Atlas madžarskih narečij – A magyar nyelvjárások atlasza* (1968–1974) vsebuje podatke celotnega madžarskega jezikovnega področja, edina slovenska zamejska vas, obravnavana v atlasu, je Kót (Kot). *Novi madžarski narečni slovar – Új magyar tájszótár* prav tako vsebuje besede zamejskih narečij. Tudi večina dialektoloških monografij in dialektoloških zapisov vsebuje zapise zamejskih narečij. Splošno znano je, da so prejšnji madžarski pravopisi vsebovali zamejske madžarske besede, a le v majhnem številu.

jezikoslovja spremenil. Madžarski jezik se je v družbeni in tudi v individualni zavesti razširil in obogatil z maternim jezikom Madžarov, ki živijo v manjšinskih položajih; jezikoslovje je z raziskovanjem madžarskih kontaktnih različic onstran meje postalo bogatejše in barvitejše in se je legitimno prenovilo tudi v svojih metodah.

3.2

Cilj detrianonizacije je priprava skupnega slovarja, slovnice in priročnikov madžarskega jezika celotnega madžarskega etničnega prostora.

Ta proces ima trojni pomen (Péntek 2004). *Simbolični pomen* poudarja, da meje madžarskih jezikovnih področij ne sovpadajo s sedanjimi državnimi mejami in da madžarskega jezikovnega in kulturnega naroda ne moremo enačiti samo s skupnostjo matičnih Madžarov. S tega vidika so leksemi, ki jih uporabljajo večinoma le v nekaterih regijah zunaj meja Madžarske oz. v madžarskih manjšinskih jezikovnih različicah, kot tudi besede in izrazi t. i. *državnih različic* enakopravni jezikovni elementi. *Praktični pomen* tega postopka je izboljšanje kakovosti madžarsko-madžarske komunikacije, saj s svojim sprejemajočim in ne izločevalnim nazorom spodbuja procese jezikovnega »poenotenja« in zmanjšuje razlike med besediščem standardne različice na Madžarskem in besediščem kontaktnih različic zunaj Madžarske. V praksi se ta dejavnost udejanja na način, da imajo Madžari možnost spoznati po eni strani najbolj specifične značilnosti jezikovnih različic zunaj Madžarske, po drugi strani pa se manjšinske skupnosti seznanjajo z drugačnimi ustreznici svojih izrazov. Ker je popis zamejskih besed v slovarjih in priročnikih organski del jezikoslovja, ima detrianonizacija tudi *teoretični pomen*: spodbuja raziskave, ki se nanašajo na diferenciacijo madžarskega besedišča, in jih hkrati bogati z novimi dimenzijami.

3.3

Nov pogled se je v resnici začel leta 1983 s predavanjem Istvána Peteja na jezikoslovnem kongresu v Szombathelyu (Pete 1988: 789). Pete je »razpad« madžarskega jezikovnega standarda in nastanek državnih variant (državnih različic) označil za naraven jezikovni pojav. Prav zato je predlagal, naj jih pripravljavci slovarja t. i. kontaktnih različic, se pravi tistih, ki so bile doslej stigmatizirane s strani enojezične norme iz matične države, imajo za naravne jezikovne tvorbe. Naslednji pomembni korak je bil storjen na jezikoslovnem kongresu v Egerju. Tu sta István Lanstyák in Gizella Szabómihály v svojem predavanju predlagala, naj nastajajoči *Razlagalni slovar madžarskega jezika* postane slovar občega madžarskega jezika. Prikazala sta številne primere iz slovaškega madžarskega besedišča, ki bi jih nastajajoči razlagalni slovar moral vsebovati. Vodja del pri razlagalnem slovarju Ferenc Pusztai je – neodvisno od zgoraj omenjenega predavanja in sklicujoč se na razprave o jezikovni normi na konferenci jezikovne kulture leta 1992 – priznal, da morajo madžarski razlagalni slovarji vsebovati lestvico celotnega madžarskega

jezikovnega področja. Obenem je poudaril, da tako kot so omenjena dialektološka strokovna dela izpustila mešane prvine živega jezika narečnih govorcev, morajo biti ta izpuščena tudi iz madžarskega razlagalnega slovarja (Pusztai 1994: 418). Menil je, da je predstavitev jezikovnih regionalizmov utemeljena, a je odklonil, da bi posebnosti državnih različic vnesli v slovar, in se pri tem upravičeno skliceval na pomanjkljivo raziskavo manjšinskih madžarskih jezikovnih različic (Lanstyák 2002a: 116, Pusztai 1994: 418). Usoda odpravljanja jezikovnih meja torej ni bila odložena v Egerju. Po temeljitem tehtanju tam izrečenih predlogov je Jezikoslovni inštitut Madžarske akademije znanosti prevrednotil koncept nove izdaje razlagalnega slovarja. Zahvaljujoč prepričljivemu delu Miklósa Kontre so jezikoslovci štirih velikih regij – János Péntek in Sándor Szilágyi Nagy, István Lanstyák, István Csernicskó, Mihály Ágoston – dobili nalogo, da pripravijo zamejsko slovarsko gradivo (Lanstyák 2002a: 116–117).

3.4

Uresničitev *detrianonizacije* madžarskega jezika in jezikoslovja lahko prepoznavamo v t. i. *slovarskem programu*. Sam proces se deli na dve obdobji. V obeh so nastala zelo pomembna znanstvena dela s področja (splošnega, torej tudi zamejskega) madžarskega jezikoslovja.

3.4.1

Prvo obdobje je čas pred nastankom jezikovnih pisarn, ko so posamezni raziskovalci, univerzitetni oddelki in znanstveni inštituti delovali izolirano, vsak zase. Konkretni dosežek tega obdobja je *Slovar madžarskega knjižnega jezika* (*²ÉKsz*). Ferenc Pusztaija, ki je predelana in dopolnjena izdaja slovarja iz leta 1972. S slovarskim delom so začeli leta 1995, ko so pripravili smernice. Slovar je izšel poleti 2003. Novost slovarja je predvsem v tem, da vsebuje določene sestavine iz besedišča treh največjih regij zunaj Madžarske (pri delu so sodelovali prej omenjeni jezikoslovci). Zaradi tedanjih težkih razmer v Vojvodini seznam tam ni bil pripravljen (Beregszászi in Csernicskó 2004, Pusztai 1994: 417–418, Lanstyák 2002a: 116–117). Druga izdaja slovarja je na mah povzročila zastaranje prejšnjih slovarjev, priročnikov in slovníc. Opozorila je namreč na njihovo bistveno pomanjkljivost: (standardni) madžarski jezik so enačili z madžarsko različico, zamejskih pa niso omenjali ali pa le deloma (Lanstyák 2005).⁹ Priprava slovarja je naletela na več ovir, morda je bila največja ta, da je bilo potrebno zamejsko gradivo vstaviti v slovar, katerega izvorni koncept ni upošteval posebnosti državnih različic madžarskega jezika. Namen je bil, da bi elementi besedišča, oblikovne variante, vezave, pomeni, pomenski odenki in stilna

⁹ Pod madžarskimi *zamejskimi variantami* se razume manjšinske različice madžarskega jezika v Karpatskem bazenu. Če je potrebno oz. mogoče razširiti raziskovanje tudi na izseljence, to je madžarske skupnosti zunaj Karpatskega bazena, je to lahko predmet novih razprav. Strinjam se z mnenjem, da bi bilo potrebno v proces odpravljanja jezikovnih meja vključiti vsaj jezikovno različico moldavskih Csangov ne glede na to, da se njihov jezik nima za *državno različico*, saj madžarski jezik v Moldaviji ni uradni jezik in se v t. i. višjih jezikovnih funkcijah niti ne uporablja (oz. se komaj uporablja).

vrednost besed dali relativno realno podobo madžarskega jezika na Slovaškem, v Zakarpatju in v Transilvaniji ter predstavili posebnosti besednega zaklada v teh zamejskih regijah (Lanstyák 2004). V spremni besedi slovarja je poudarjeno, da je ta metoda bolj simboličnega kot teoretičnega ali praktičnega pomena. Vzorcev za rešitev problema niso dali, pač pa so le želeli nakazati pomen nadaljevanja in izpopolnitve že začetega procesa (²*EKSz*: VI). Jezikovne pisarne so v svojem *Stališču – Állásfoglalás* sprejele konsekvence in poudarile pomen bodočega usklajevanja konceptov in konkretnega poteka dela (Péntek 2004). Pomen tega dela je, da pozitivno vpliva na delo jezikovnih pisarn, torej na raziskovanje kontaktnih različic.

3.4.2

Drugo obdobje je čas od nastanka jezikovnih pisarn. Najpomembnejši rezultat današnjega slovarskega programa detrianonizacije je *Lista zamejskih leksikalnih prvin*. Seznam služi trem projektom: seriji *Priročnik madžarskega jezika* (urednik Gábor Tolcsvai Nagy), *Slikovnemu dijaškemu slovarju* (urednik Gábor Kiss) in Wordovemu črkovalniku za preverjanje pravopisa (urednik Gábor Prószéký). Dejavnost koordinira István Lanstyák in temelji na že povsem ustaljeni praksi virtualne jezikovne mreže.

4 Serija *Priročnik madžarskega jezika*

4.1

Ta priročnik je t. i. *madžarski Duden* Gáborja Tolcsvaija Nagya. Predstaviti ga želim predvsem iz treh razlogov. Prvič, ker je njegov koncept izredno simpatičen in natančno definira bistvo detrianonizacije, prav zaradi tega je sodelovanje na tem projektu ne le čast, ampak obenem tudi zadovoljstvo in veselje. Drugi razlog je, da je kot prvi rezultat –v zadovoljstvo vseh govorcev jezika – avgusta 2004 že izšel *Pravopis založbe Osiris* v uredništvu Krisztine Laczkó in Attila Mártonfija. Tretji pa je za *Slovar tujk* nastajajoči *Seznam zamejskih leksikalnih prvin*, ki vsebuje leksikalne enote madžarskega jezika iz vseh sedmih zamejskih regij. To pa je temelj za vsa druga dela na tem področju. Lista se lahko dopolnjuje in širi v skladu z objektivnimi možnostmi in v soglasju s stanjem jezika.

4.2

Jezikoslovno upravičenost in sestavo serije *Priročnika* za madžarski jezik lahko povzamemo v naslednjih točkah. Iztočnica serije se glasi: »*Vsak naj se počuti v svoji materinščini doma, kajti govoriti je dobro, govoriti je veselje.*«

Cilj serije je predstavitev madžarskega jezika:

- v najrazličnejših sporazumevalnih položajih (predvsem v vsakdanjem življenju, od umetnosti do uradov, od znanosti do šole);

- na različnih jezikovnih ravneh (serija poskuša vključiti vidike komunikacije, pri tem pa se kljub tradiciji ne osredotoča samo na besede);
- kot dela (madžarske) kulture, ki je spreminjajoč se barviti svet ter obstaja in živi nenehno v stiku z drugimi jeziki in kulturami, in ne kot nekakšen abstraktni sistem, ki obstaja sam zase;
- z zornega kota govorca/poslušalca: priročniki obravnavajo posameznika, ki ve veliko o svoji materinščini in ima možnost pridobiti še več informacij o njej, da bi bolje spoznal svojo skupnost in kulturo, pri čemer se lahko izoblikuje učinkovitejša komunikacija, in ne pasivnega naslovnika, ki ga je treba madžarščine šele »naučiti«.

Prestíž je pomembna duhovna sestavina serije. Upoštevanja vreden je že sam njen značaj. Pri tem pomeni prestiž:

- vrednoto madžarskega jezika;
- kulturo, ki vključuje madžarski jezik;
- različice madžarskega jezika in vrednostne sisteme teh različic.

Poleg komunikacijskih in izobrazbenih vidikov prispevajo navedeni dejavniki k madžarski jezikovni in kulturni identiteti tako na skupinski kot na narodni/družbeni ravni (npr. lahko krepijo jezikovno lojalnost in dejavno sodelovanje v lastni skupnosti). Osnovno načelo serije je predstavitev funkcionalnosti jezikovne raznovrstnosti na podlagi socioregionalnega izvora posameznikov, cilja besedila, prepletanja govornega položaja s tipom besedila in ni zgolj predstavitev zaprtega sklopa norm in pravil, torej predpisovalne jezikovne kulture. To pomeni, da na vrednostni lestvici »prestíž – stigma« najdemo na strani prestiža ne le jezikovne izdelke, ki so rezultat standardne slovnice, temveč tudi zanimive, prefinjene jezikovne oblike, ki se oblikujejo glede na jezikovne položaje, na drugi strani – na strani stigme – pa so grobe, poenostavljene jezikovne oblike, ki ne ustrezajo jezikovnim položajem itd. (Tolcsvai Nagy, rokopis).

4.3

Načrtovane zbirke serije so: 1. *Pravopis*, 2. *Slovar tujk*, 3. *Slovnica*, 4. *Zgodovina jezika*, 5. *Pravorečje*, 6. *Idiomi in pregovori*, 7. *Besedoslovje in stilistika*, 8. *Jezikovne različice*, 9. *Slovar sopomenk*, 10. *Slovar madžarskega jezika*.

5 *Pravopis založbe Osiris*

5.1

Pravopis založbe Osiris je prva zbirka serije in se počasi že uveljavlja. Gre za bralcu prijazen priročnik, ki vsebuje podrobno pojasnitev in slovarsko predstavitev akademskega, še danes veljavnega pravopisa, iz leta 1984. To je obsežni priročnik pravopisa, ki razlaga pravila na podlagi celotnega jezikovnega sistema. Upošteva pa tudi nove pravopisne pojave, ki jih veljavni pravopis ne omenja. S svojim konceptom lahko v veliki meri pripomore k izoblikovanju enotne prakse madžarske pisave.

Knjiga ima 1540 strani in je sestavljena iz dveh enot: prvi del obsega pravila – njihovo pojasnjevanje ima namen pomagati pri uporabi, drugi je pa slovarski del. Slovar obsega ogromno, potrebam spremenjene družbe prilagojeno besedno gradivo (največje doslej). Slovarski del obsega 47.186 geselskih člankov, 213.974 besed, besednih oblik, izrazov in lastnih imen. K temu spada še 13.559 vzorcev deljenja besed in 4.789 oblik izgovarjave ter 101.689 sklicev. Delo dopolnjujejo še bibliografija, glosarij in predmetno kazalo.

5.2

Posamezni raziskovalni centri in pisarne so pripravili zamejsko gradivo, namenjeno za slovarski del pravopisa. Usklajevanja med regijami ni bilo, zato tudi ni nastal skupni zamejski pravopisni seznam. Priročnik obsega nekaj sto zamejskih besed, besednih zvez, med njimi veliko zemljepisnih imen in imen ustanov (to je le 50 odstotkov vsega gradiva, ki so ga uredniki prejeli). To številko lahko razložimo le v primernem kontekstu, saj se je marsikatera beseda pojavila na več zamejskih listah (gl.: skupni geselski članki v *Seznamu*) oziroma v primeru nekaterih besed ni bilo samoumevno, da so zamejske. Prav tako se pri nekaterih besedah ni pokazalo, da so element živega govora (tudi) v posameznih zamejskih regijah in da se jih v zamejstvu uporablja bolj ali manj pogosto kot v madžarskem standardu (ugotovitev in posredovanje teh podatkov namreč ni naloga pravopisnega slovarja).

5.3

Na primeru nekaterih prekmurskih madžarskih besed bom skušala podrobneje predstaviti *Seznam* in zamejsko gradivo *Pravopisa založbe Osiris*. Vključitev besednega gradiva treh malih zamejskih madžarskih regij – Avstrija (Gradiščansko), Hrvaška (Baranja), Slovenija (Prekmurje) – v pravopis in v *Seznam* ima v vseh pogledih velik pomen. Ob že omenjenih prednostih, ki jih vključitev prinaša, je to pomembno zato, ker gre najverjetneje za eno od možnosti – in to v zadnjem trenutku – ohranitve madžarskega jezika in dviga prestiža jezikovne variante v teh zamejskih regijah.¹⁰

¹⁰ Resničnost te trditve lahko potrdi predstavitev jezikovnega in nejezikovnega položaja prekmurskih Madžarov. Prekmurje je eno izmed dveh dvojezičnih področij Slovenije. V ožjem pomenu gre za 30 naselij, kjer avtohtona madžarska manjšina živi na strnjemem, kompaktnem ozemlju (na površini 195 km², v 50 km dolgem in 3–15 km širokem pasu). — Prekmurski Madžari se delijo na dve skupini: *Madžare v okolici Lendave in Madžare na Goričkem*. Prvi živijo v naseljih na območju nekdanje Zalske županije, drugi pa nekdanje Železne županije. Delitev na dve skupini je vidna tudi v jeziku, v posameznih kontaktnih različicah lokalnih govoric. Avtohtona madžarska manjšina šteje 0,32 % vsega prebivalstva Slovenije. Iz statističnih podatkov popisa prebivalstva leta 2002 je razvidno, da je število madžarske manjšine od leta 1991 bistveno v padlo: tedaj so popisali 7.243 posameznikov madžarske narodnosti in 7.511 posameznikov z madžarskim maternim jezikom, leta 2002 pa se je za madžarsko narodnost opredelilo 5.212 posameznikov (–21,96 %) in 6.237 državljanov za madžarski materni jezik (–11,55 %). Splošno znano je, da se okoliščine tako madžarskega jezika kot življenja avtohtone narodnostne manjšine v Prekmurju bistveno razlikujejo od tistih v večjih regijah – rezultat pa je kljub temu enak, še več, kar se položaja in prihodnosti madžarskega jezika tiče, je stanje veliko bolj brezizhodno. Strokovna literatura si je enotna v tem, da je v zgoraj omenjenih velikih manjšinskih regijah javna dvojezičnost v veliki meri le *de facto* in ne *de iure* (Péntek 1995: 4),

5.4

Prekmurski seznam za *Pravopis Osiris* je nastal v relativno kratkem času. Da bi se pri nastajanju seznama opirali na predhodno redno in ustaljeno zbiranje, niti ni bilo možnosti. Seznam je sprva vseboval samo zemljepisna imena in imena ustanov. Ta se je v soglasju s konceptom nastajajočega slovarja izpopolnil z občnimi imeni (tudi s t. i. neposrednimi in posrednimi sposojenkami). Od skupno 112 gesel jih je v slovar prišlo 37. Potrebno pa je poudariti, da lahko le za 58 leksikalnih enot trdimo, da so prekmurske (druge se namreč ujemajo z enotami iz ostalih regij).

Teoretični pomen uresničitve je večplasten. V primeru poimenovanja ustanov (npr. *Munkaügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium*) ne vsebuje samo pravopisne teorije, ampak obenem in predvsem predlaga, kako – v nasprotju z doslej uveljavljenim dobesednim prevodom (Munka-, Család- és Szociálügyi Minisztérium) – uporabiti ime slovenskega ministrstva (*Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve*) v madžarskem besedilu. Naziv Lendavska občinska madžarska samouprava (*Lendvai Községi Magyar Önkormányzat*) za prekmurske govorce madžarskega jezika daje dodatno informacijo o pomenu besede *občina/község*, in sicer nosi pomen okraj, oblika pa je zapisana v pridevniški obliki s sufiksom *-i*. Imena nekaterih slovenskih mest se uporabljajo različno v obeh jezikih: *Murska Sobota* (Muraszombat) in *Lendava* (Lendva, Alsólendva), druga pa ne: *Maribor* in *Ljubljana*. Beseda *Muravidék* (Prekmurje), pisana skupaj, označuje dvojezično območje. Ob omenjenih besedah v slovarju lahko najdemo nekaj državnih različic, neposrednih sposojenk: npr. beseda *namaz* 'proizvod, ki se ga lahko namaže na kruh', *gibanica* 'jed iz vlečenega testa v več plasteh z različnimi nadevi' ali pa beseda *trema* 'velika neprijetna živčna napetost'.

Omenjene besede so v prekmurskih madžarskih govornih okoliščinah splošno znane, niso tuje, ampak slovenske; za posameznike matične države pa so tuje, neznane, za njih bi bilo pomembno, če bi bile te besede v *Slovarju tujk* ali pa v *Slovarju madžarskega knjižnega jezika*. Položaj je podoben v primeru posrednih glagolskih sposojenk: *átél* 'megél' (preživeti), *átír* 'lemásol' (prepisati), *dolgozik* 'müködik' (dela v pomenu obratuje), *egyezik* 'egyetért' (strinja se), *elesik* 'megbukik pl. a vizsgán' (pasti na izpitu), *felel* 'pénzt felvesz a bankban' (dvigniti npr. denar na banki),

kljub temu, da je manjšinska zakonodaja Evrope v devetdesetih letih 20. stoletja prinesla določen napredek v priznavanju manjšinskih jezikovnih pravic. V Prekmurju je položaj povsem obrnjen. Tudi tu imamo tako *dejansko* kot *uradno* dvojezičnost, le da z nasprotnim predznakom: *uradna* dvojezičnost zagotavlja na vseh področjih pravice do uporabe lastnega maternega jezika, vendar pa *nima učinka dejanske* (funkcionalne) *dvojezičnosti*, nima moči jezikovnega ohranjanja, deluje bolj kot katalizator v neustavljivem procesu zamenjave jezika. Pri analizi jezikovnih pravic (natančneje vzorne slovenske manjšinske politike, ki temelji na *pozitivni diskriminaciji*) manjšin v Sloveniji – v konkretnem primeru madžarske narodne skupnosti – ugotovimo, da je poudarek drugje. V prvi vrsti za nas niso zanimive prenovitve evropskih dokumentov (kajti te je Slovenija v svoji zakonodaji v celoti pozitivno uresničila, še več: ponekod jih je celo preseгла, tako da je uporaba materinščine formalnopravno omogočena), ampak *neskladja* med *brezhibno teorijo* (*sprejeta načela*) in *prakso* (*dejansko stanje*). Bistvo problema je v tem, v *kolikšni meri zna in hoče* živeti madžarska manjšina ter *kako hoče in zna živeti* slovenska večina s ponujeno vzorno pravno prakso. Na podlagi poznavanja pravnih razmer se morda zdi nerazumljivo, zakaj se število prekmurskih Madžarov zmanjšuje. Zato se upravičeno postavlja vprašanje, zakaj se spreminja njihova narodnostna identiteta in zakaj z vedno več področij izginja madžarski jezik (zamenjava jezika).

feltesz 'levelet felad' (oddati pismo), *hall(juk egymást)* 'telefonon beszélünk' (se slišiva), *kimegy* 'szórákozik' (iti ven), *tart* 'fogja a kezét' (držati roko). Samostalniške pa so: *előkészület* 'órávázlat' (priprava), *fellépés* 'bemutató óra' (nastop v pomenu imeti učno uro), *huncut* 'szoknyapecér, szerető (férfi)' (premetenec, fant), *pirosbor* 'vörösbor' (rdeče vino) ali *savanyúvíz* 'ásványvíz' (kisla voda, radenska). O teh besedah, pomenskih in stilističnih sposojenkah, lahko samo ob poznavanju pomena med prekmurskimi Madžari izvemo, da imajo dvojni pomen, poleg tistega, ki je živ med Madžari v matični državi. Prav zaradi tega je pomembno, da nastopajo v slovarjih in na ta način postopoma lahko postanejo vsemadžarske, saj s svojo večpomenskostjo bogatijo jezik.

6 Za Slovar tujk priporočene zamejske leksikalne enote oziroma *Seznam zamejskih leksikalnih prvin*

6.1

Seznam, ki je rezultat složnega in skupnega dela jezikovnih centrov in delavnic, vsebuje v tem trenutku za jezik posamezne zamejske regije (državne različice) značilne sposojenke (tako posredne kot neposredne). V njem je zastopanih vseh sedem zamejskih regij. Njegovo gradivo omogoča jezikovno primerjavo med posameznimi regijami, z matično različico madžarskega jezika ter z občim madžarskim jezikom.¹¹

Slovarsko delo, ki se nanaša na živ jezik, išče odgovor na dve vprašanji. Po eni strani želi v nenehno spreminjajoči se individualni uporabi jezikovne različice najti relativno ustaljene enote, ki so primerne za slovar. Po drugi strani pa hoče določiti, katere izmed teh enot bodo prišle v takšne ali drugačne slovarje. Pri obdelavi besedišča madžarskega jezika na Madžarskem je velika prednost v tem, da se lahko opiramo na prejšnje slovarje; v nasprotju s tem za besedni zaklad zamejskih Madžarov ni nobenih leksikografskih predhodnic (izjema je Transilvanija). Raziskovanje jezika na Madžarskem je tudi lažje, ker je tam jezik veliko bolj utrjen kot zamejski jeziki, ki so mnogo bolj variabilni zaradi svoje »mladosti«, nezapisanosti, nekodificiranosti, stigmatiziranosti in navezanosti na dvojezične govorce. V teh okoliščinah je za objektivne kriterije tega, ali je beseda primerna, »dozorela« za slovar ali ne, priporočljivo jemati njeno pogostnost uporabe, razširjenost med govorcami in nastopanje v jezikovnem sistemu. Ob tem pa je lahko koristno upoštevati odnos govorcev do danih besed (Lanstyák 2005).¹²

Trenutno število besed v *Seznamu* ni toliko pomembno, saj se gradivo nenehno spreminja: razširja in izpopolnjuje se zaradi nenehnega zbiranja in obdelave

¹¹ *Madžarščina matične države* ni identična z *občo madžarščino*; enačenje obeh je značilnost danes že zastarelega monocentričnega in enojezičnega nazora. Madžarščina matične države je ena izmed osmih državnih variant madžarskega jezika v Karpatskem bazenu in ima kot *primus inter pares* poudarjeno vlogo. To pa zato, ker ima madžarski jezik – zaradi svojega uradnega značaja – boljše pogoje obstoja in delovanja in ker ima tam največ govorcev.

¹² Pogosta uporaba ne pomeni zmeraj sprejemljivosti besed, redkost uporabe pa tudi ne more biti avtomatično vzrok za izločanje.

novih besed.¹³ Pomembnost slovarja je vidna v njegovem informativnem značaju količinskih pokazateljev: iz skupno 2100 besed jih je največ, 800, iz Slovaške, 600 jih izvira iz Vojvodine, več kot 500 iz Hrvaške, približno 400 iz Prekmurja, več kot 300 iz Transilvanije ter po 300 iz Gradiščanskega in iz Zakarpatja. (Podatki se ne seštevajo, saj dajo skupni geselski članki – enaki za več regij – drugo število.)¹⁴

Seznam še ni popoln, niti ni izšel v natisnjeni obliki. Zaenkrat to ni njegov namen.¹⁵ Ob tem, da je omogočil zamejski zapisani in/ali govorjeni besedi nastopanje v slovarju – ali pa prav zato –, bo pomemben vir za nastanek baze podatkov pogovornega jezika (začetnica tega projekta je Jezikovna pisarna Gramma). Obenem pa bo vzorec vsem ostalim zamejskim glosarjem s podobnimi cilji in nameni.

6.2

Namen prekmurske, regionalne različice *Seznama* je bil pripraviti takšen seznam besed, ki bo reprezentativen in bo zares predstavljal slovensko državno varianto madžarskega jezika. Pri svojem delu sem se ob lastnih predhodnih raziskavah (dvanajstletnega pasivnega opazovanja) opirala na besedno gradivo, ki so ga zbrali drugi strokovnjaki (predvsem s področja dialektologije: Bokor 1995 in 2001, Guttman 1995, Molnár 1993 in 1999) ter na posredne in neposredne kontaktne pojave (jezikovne spremenljivke) v jezikovno-kulturnih člankih, ki so obravnavale jezik prekmurskih Madžarov (Molnár 1993, Bokor in Guttman 1999). Besede sem na listo uvrščala na podlagi uporabe govorjenega jezika širokega kroga ljudi. Na nastajanje liste so spodbudno vplivale liste ostalih regij, v prvi vrsti vojvodinska in hrvaška, ki imata s slovensko veliko skupnih elementov zaradi skupne preteklosti. Njen pomen je v tem, da je sploh nastala: besede so v slovarju, predstavljenih je nekaj leksikalnih elementov in s tem dana možnost kodifikacije regionalnih standardnih enot. Razen tega je vplivala na začetek oziroma na pospeševanje empiričnih raziskav, ki verodostojno kažejo pogostnost uporabe, razširjenost in »življenjsko kakovost« besed v Prekmurju, v soodvisnosti z ustreznimi zunajjezikovnimi dejavniki.

6.3

Ob skupnem leksikografskem delu smo večkrat naleteli na ovire. Kljub podrobno izdelanim načelom zapisovanja (Lanstyák 2003b) je bilo težko s popolno doslednostjo zapisati/opisati npr. leksikalne enote s priponami (seveda samo v tistih regijah,

¹³ Marca 2005 je nastal tudi seznam besednega gradiva, namenjenega za *Slikovni dijaški slovar* Gáborja Kissa. Z njim se je *Seznam* razširil s posrednimi sposojenkami: zrcalne besede in besedne formacije ter stalne besedne zveze.

¹⁴ Pri izdelavi besednega gradiva so sodelovali: János Péntek in Attila Benő (Transilvanija); István Lanstyák in Gizella Szabómihály (Slovaška); György Papp, Hajnalka Tóth in Tünde Varga (Vojvodina); Anikó Beregszászi in István Csernicskó (Zakarpatje); Franciska Čurković-Major, István Lanstyák in Orsolya Žagar-Szentesi (Hrvaška); Anna Kolláth (Prekmurje); Szilvia Szoták (Gradiščansko). Kompletno gradivo *Seznama* je uredil István Lanstyák. Izbor besed na podlagi slovarskega koncepta je naloga Gáborja Tolcsvajja Nagya.

¹⁵ Prav v teh dneh se pogovarjamo o pripravi elektronske oblike *Seznama*; uresničitev tega bo znova zahtevala veliko dela, sam rezultat pa bo izjemnega pomena in v veliko korist jezikoslovju.

kjer slovaropisje nima tradicije in rezultatov) ali pa rešiti problematiko oblikovnih variant – torej, kako zapisati posamezne besede, s črkami madžarske ali slovenske abecede (*cviček* : *cvicsek*, *pršut* : *prsut*, *refošk* : *refosk*, *smarnica* : *šmarnica*).

Prvi trije navedeni primeri kažejo, kako se v zapisanih besedilih madžarskega jezika načeloma v obeh oblikah pojavi izposojenka; brez natančnega in verodostojnega kazatelja pogostnosti je postavitve slovenske variante pred madžarsko samo intuicija. To tezo podpira tudi dejstvo, da so vsi trije denotati »slovenikumi«. *Smarnica* (*šmarnica*) pa je že prekmurski »hungarikum«, saj v Prekmurju označuje vrsto trte in med Madžari zelo priljubljenega vina. Beseda nikakor ni tujka, v zavesti govorcev (madžarskega jezika) pa ni niti slovenska niti izposojenka. Na ta vprašanja bo z izbiro med variantami odgovoril slovar.

Tudi naslednji primeri so oblikovne variante in bo potrebno pri pripravi danega geselskega članka med njimi izbrati.¹⁶

trema [trëma] Mv (biz) lámpaláz (→tréma)

tréma (biz) Fa Va Hv lámpaláz (→trema)

tremája van Mv izgul, lámpalázas (→trémázik)

trémázik Fv (biz) lámpaláza van; izgul (→tréma)

gajba [Va gajba; Hv gajba v. gajba; lat→ol→szrb/hrv] 1. Va lécekből összerótt, hézagos oldalú, nyitott ládika; (üvegtartó) rekesz; 2. Hv (biz) láda

gájba [lat→ol→szln] Mv (biz) 1. lécekből összerótt, hézagos oldalú, nyitott ládika; (üvegtartó) rekesz *Megittunk egy gájba sört* (*Spili smo gajbo piva.*); 2. Láda

bolnisko [szln] Mv (biz) betegszabadság (→bolovanje)

bolovanje [bolóványe; szrb/hrv] (biz) Va Hv betegszabadság (→bolnisko)

gúzsva [szrb/hrv] (biz) Va (biz) Hv (biz) tolongás, tömeg (→guzsva)

guzsva [szrb/hrv] Mv (biz) tömeg, zsúfoltság (→gúzsva)

»Boj« med *trema* in *tréma* bo najverjetneje dobila oblika z madžarskim *é*-jem, saj v tej obliki nastopa v *Slovarju madžarskega knjižnega jezika* (v ²ÉKsz), v *Slovarju tujk* Ferenc Bakosa in v *Pravopisu založbe Osiris*. Zanimive so izpeljanke: medtem ko v Prekmurju dano stanje izraža analitična tvorba (*tremája van* – *imeti tremo*), na Slovaškem to izraža glagol na *-ik* (*trémázik*). V primeru oblikovnih spremenljivk *gajba* : *gájba*, *bolnisko* : *bolovanje*, *gúzsva* : *guzsva* ni takih opornih točk, saj doslej niso bile zajete v nobenem slovarju, najverjetneje bo zmagala tista varianta, ki je se rabi v več regijah.

6.4

Naslednji primeri so med največkrat uporabljenimi oblikami slovenske državne variante madžarskega jezika. Iz nekaterih rezultatov empiričnih raziskav v okviru

¹⁶ Stilistični kvalifikator (*biz*) pomeni, da se beseda uporablja samo v govorjenem jeziku, (*köz*) pa, da je v rabi tako v pisanem kot govorjenem jeziku. Pomenski kvalifikator (*közl*) se uporablja za besede s področja prometa. — Okrajšave regij: *Er*: Erdély (Transilvanija), *Fv*: Felvidék (Slovaška), *Va*: Vajdaság (Vojvodina), *Hv*: Drávaszög (Baranja, Hrvaška), *Mv*: Muravidék (Prekmurje), *Óv*: Órvidék (Gradiščansko, Burgenland, Avstrija).

zamejskega slovarskega programa je razvidno, da npr. skupina 47 dijakov dvojezične srednje šole v Lendavi in študentov madžarske katedre v Mariboru te besede čuti za svoje. Odstotki so lahko smernice pri odločanju o *legitimacijski stopnji*, ne glede na to, da je število vprašanih majhno. Po geslu v oklepaju navajam variante, med katerimi so se vprašani lahko odločili, in tudi odstotke.

blokk 1. (köz) Er Fv Va Hv Mv [blok; blokok, blokkok] Öv (lakótelepi) panelház (blok); tömbház; 2. Ka (köz) karton (cigaretta) (cigaretta); 3. (köz) Va Hv agyagból égetett üreges építőelem (gradbeni material) (*blokk 92,5 % : tömbház 7,5 %*)

bolnisko [szln] Mv (biz) betegszabadság (→bolovanje) (*bolnisko 72,5 % : betegszabadság 27,5 %*)

firmás [lat→ném→szln] (ker) Mv (biz) márkás *firmás nadrág* (znamka) (*firmás 35,5 % : márkás 64,5 %*)

gájba (*gájba 75,5 % : láda 24,5 %*) (zaboj z več predelki)

guzsva (*guzsva 80,0 % : tömeg 20,0 %*) (gneča)

lucska [szln] Mv (köz) nyeles jégkrém (sladoled na palčki) (*lucska 72,5 % : jégkrém 27,5 %*)

nápotnica [szln] Mv (biz) beutaló szakrendelésre (napotnica) (*nápotnica 70,0 % : beutaló 30,0 %*)

oszebna [oszebna; szln] Mv (biz) személyi igazolvány (→oszebna) (osebna izkaznica) (*oszebna 50,0 % : személyi igazolvány 50,0 %*)

regisztráció (köz) Va (köz) Hv (köz) Mv (köz) 1. gépjármű nyilvántartásba vétel, bejegyzése (registracija); 2. rendszámábla (registrska številka) (*regisztráció 67,5 % : rendszámábla 32,5 %*)

szemafor (köz) Er Fv (köz) Va (köz) Ka (biz) Hv (köz) Mv (köz) közúti jelzőlámpa, közlekedési lámpa (semafor) (*szemafor 55,0 % : közlekedési lámpa 45,0 %*)

tremája van → (*tremám van 50,0 % : izgulok 50,0 %*) (imeti tremo)

7 Wordov črkovalnik za preverjanje pravopisa

K slovarskemu programu detrianonizacije spada tudi *Wordov črkovalnik za preverjanje pravopisa* Gáborja Prószékya in zanj je bil v vsaki zamejski regiji napisan prvi seznam najpomembnejših krajevnih imen.¹⁷ Sezname so bili napisani na podlagi fleksibilnega gradiva, ki so ga pripravili Attila Novák, István Lanstyák in Tibor Pintér. Pozitivna stran in praktična korist tega seznama je, da računalnik v madžarskih besedilih prepozna zamejska geografska imena s seznama in jih ne podčrta. Po drugi strani pa prepozna in podčrta napačne izpeljave. Prekmurski seznam poleg imen madžarskih naselij vsebuje imena tistih slovenskih naselij, ki se pogosto pojavljajo v prekmurskih madžarskih besedilih (Népújság, Muratáj, književna dela, spletne strani podjetij in zavodov itd.) ali pa so zgolj zanimive z umetnostnozgodovinskega ali s turističnega vidika.¹⁸ Prekmurska lista krajevnih imen zaenkrat vsebuje naslednja imena naselij: *Alsójánosfa, Alsólakos (Spodnji Lakoš), Alsólendva*

¹⁷ Naslednji korak je zbrati in listi dodati ostala lastna imena (osebna in stvarna lastna) oziroma ostala manjkajoča zemljepisna imena (imena pomembnejših področij, upravnih enot, rek, gorovij, večjih potokov, jezer itd.).

¹⁸ Pri preverjanju imen naselij sem se opirala na najnovejše delo Károlya Kocsisa *A Muravidék mai területének etnikai térképe (Etnični zemljevid današnjega območja Prekmurja)*.

(Spodnja Lendava), Bagonya (Bogojina), Bántornya (Turnišče), Bánuta (Banuta), Belatinc (Beltinci), Beltinci, Berkeháza, Bled, Bovec, Celje, Csekefa (Čikečka vas), Csente (Čentiba), Cserencsóc (Črenšovci), Črenšovci, Dobronak (Dobrovnik), Dobrovnik, Domonkosfa (Domanjševci), Domžale, Dravograd, Felsőlakos (Gornji Lakoš), Felsőlendva (Grad), Gerőháza, Gornja Radgona, Göntérháza (Genterovci), Gyertyános (Gaberje), Hármasmalom (Trimlini), Hidvég (Mostje), Hodos (Hodoš), Hosszúfalu (Dolga vas), Hotiza, Hrastovec, Idrija, Izola, Jánosfa, Kámaháza (Kamovci), Kamnik, Kapca (Kapca), Kapornak (Krpilivnik), Kebele (Kobilje), Kisfalu (Pordašinci), Kispalina (Mala Polana), Kisszerdahely (Središče), Kobarid, Koper, Kót (Kot), Kranj, Kranjska Gora, Krško, Lendva (Lendava), Lendvahegy (Lendavske Gorice), Logatec, Marácfürdő (Moravske Toplice), Maribor, Moravske Toplice, Muraszombat (Murska Sobota), Nagypalina (Velika Polana), Nova Gorica, Novomesto, Órihodos (Hodoš), Pártosfalva (Prosenjakovci), Petesháza (Petišovci), Pince (Pince), Pincemajor (Marof), Piran, Polzela, Portorož, Postojna, Ptuj, Radamos (Radmožanci), Rakičan, Rogaška Slatina, Sal (Šalovci), Šalovci, Škocjan, Škofja Loka, Szécsiszentlászló, Szentlászló (Motvarjevci), Szerdahely (Središče), Tolmin, Tótkeresztúr, Vipava, Zalagyertyános, Zsitkóc (Žitkovci). Z zagonom računalniškega programa se lahko pred računalnikom počutimo doma v jeziku – znotraj in zunaj državne meje.

8 Zaključek

Detrianonizacija je razdelila in še vedno deli madžarsko javno mnenje na dva tabora: jezikoslovci in drugi zagovarjajo njene prednosti, omenjajo upravičenost in izpostavljajo slabosti. Glede prihodnosti madžarskega jezika se v posameznikih porajata evforija in zaskrbljenost. Slednja v smislu, da bo s tem pojavom madžarski jezik izgubil čistost. »Nasprotniki« se ne bojijo mešanja zamejskih madžarskih jezikov z večinskimi jeziki v posameznih državah, ne strinjajo pa se z uvrstitvijo t. i. kontaktnih spremenljivk v jezikovni sistem. Nanje gledajo namreč kot na nek jezikovni pojav, ki je slab in bo minil. Bojijo se »onesnaženja« madžarskega jezika v matični državi, ker menijo, da bi zamejske besede v slovarjih dejansko pomenile umazanje maternega jezika. Prav zaradi tega je treba poudariti, da detrianonizacija ni istovetna z jezikovno kodifikacijo zamejskih besedišč. Kodifikacija namreč skoraj vedno pomeni dvig v standardno različico jezika. V primeru detrianonizacije pa je kodifikacija samo del, lahko bi dejali uporabnojezikoslovni oziroma jezikovnonačrtovalni del neke obsežnejše naloge. Za nas ni pomembno samo to, da bi se elementi zamejskih variant pojavili v standardu občega madžarskega jezika, ampak da bi se te variante pokazale tudi v svoji večplastnosti.¹⁹ Na podlagi detrianonizacijskega slovarskega programa bi morale zamejske variante nastopati v vseh tistih delih, ki govorijo o občem madžarskem jeziku, in ne samo v kodifikacijskih priročnikih in v omenjenih slovarjih.²⁰ Prepričana sem, da moramo obstoj

¹⁹ Na detrianonizacijskem seznamu ne nastopajo samo standardne besede, večinoma so iz govornega jezika, t. i. *substandardni element*; o prenosu besed iz substandardnega v standardno različico pa ni govora.

²⁰ *Slovar tujk* v prvi vrsti ni kodifikacijski priročnik, saj je njegova funkcija predvsem praktična. Njegov cilj je, da bi bralci v njem našli zanje neznane besede, neodvisno od tega, ali so posamezne besede zborne ali ne.

zamejskih državnih variant madžarskega jezika – kot rezultat naravnega procesa – sprejeti kot dejstvo in razlik med njimi ne smemo vrednotiti kot tragedijo. Oblikovanje različnih, odstopajočih in spremenjenim družbenim razmeram prilagojenih različic madžarskega jezika v posameznih državah po Trianonu nikakor ne smemo videti kot znak izumrtja jezika, temveč – ravno nasprotno – njegovo sposobnost preživetja (Szilágyi 2002). Do vzpostavitve nekdanjega stanja madžarskega jezika bi pripeljalo poenotenje, ki ga detrianonizacija spodbuja, saj vodi v jezikovno enovitost, to pa je nekoč prekinil proces izoliranega razvoja madžarskega jezika.²¹

Literatura

Beregszászi, Anikó in Csernicskó, István, 2004: *...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*. Ungvár: PoliPrint.

Bernjak, Elizabeta, 2004: *Slovenščina in madžarščina v stiku*. Maribor: Slavistično društvo Maribor (Zora, 29).

Bokor, József, 1995: *Regionális lexikológiai vizsgálatok a nyugati magyar nyelvterületen*. Budapest: A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 203.

Bokor, József, 2001: A magyar nyelv és használata a szlovéniai Muravidéken az ezredforduló küszöbén. *Magyar Nyelv* 97. 34–52.

Bokor, József in Guttmann, Miklós, 1999: *A muravidéki magyarság anyanyelvéért*. Szombathely: Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke; Maribor: Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar Intézete.

Csernicskó, István, 1998: *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó, MTA Kisebbségkutató Műhely.

É. Kiss, Katalin, 2004: *Anyanyelvünk állapotáról*. Budapest: Osiris Kiadó.

ÉKsz, 2003: *Magyar értelmező kéziszótár: Második, átdolgozott kiadás*. Ur. Ferenc Pusztai iDr. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Glatz, Ferenc (ur.), 2003: *Die Sprache und die kleinen Nationen Ostmitteleuropas*. Budapest: Europa Institut.

Göncz, Lajos, 1999: *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Budapest–Újvidék: Osiris Kiadó, Forum Könyvkiadó, MTA Kisebbségkutató Műhely.

Guttmann, Miklós, 1995: *A táji jelenségek vizsgálata tíz- és tizennégy évesek beszélt nyelvében Nyugat-Dunántúlon*. Budapest: A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 202.

²¹ Celotno raziskovalno delo na Oddelku za madžarski jezik in književnost v Mariboru, ki poteka povezano v mrežo jezikovnih centrov in delavnic, je v službi ohranjanja jezika. Odgovornost je velika, saj je za jezik šestinpoltisočglave madžarske manjšine – kljub drugačni jezikovni politiki – značilna zamenjava jezika. Znanost in pa pouk imata ob primernih metodah in stališčih možnost samo ohraniti dvojezičnost sedanjega stanja, v kateri dominira slovenščina. Ob poznavanju stanja madžarščine v Sloveniji se zavedamo, da procesa zamenjave jezika ni mogoče ustaviti, lahko pa se ga upočasni. Nadaljnje delo bo potekalo v tem znamenju. — Za jezikovno pomoč se zahvaljujem Ireni Stramljič Breznik.

Kiss, Jenő, 2004: Egy régi-új nyelvi sikerkiadvány: a Magyar értelmező kéziszótár. *Magyar Tudomány* 5. <<http://www.matud.iif.hu/mthon.html>>.

Kloss, Heinz, 1966: German-American Language Maintenance Efforts. Fisman, Joshua A. (ur.): *Language Loyalty in the United States*. The Hauge: Mouton. 206–252.

Kolláth, Anna, 2005: Magyarul a Muravidéken. Maribor: Slavistično društvo Maribor (Zora, 39).

Kolláth, Anna, 2005: Kiegészítés »A szomszédos országok magyarnyelvi kutatóállomásai« című beszámolóhoz. *Magyar Nyelv* 101/3. 371–377. [Soavtorici: Szilvia Szoták in Orsolya Žagar Szentesi.]

Kontra, Miklós, 2003: Élőnyelvi kutatások határainkon belül és kívül. *Magyar Tudomány* 4. <<http://www.matud.iif.hu/mthon.html>>.

Kontra, Miklós in Saly, Noémi (ur.), 1998: *Nyelvmentés vagy nyelvárulás?* Budapest: Osiris Kiadó.

Kovács, Attila, 2004: A muravidéki magyarok számának változása a 20. században a statisztikák tükrében. *Muratáj* 4/1. 47–76.

Laczkó, Krisztina in Mártonfi, Attila, 2004: *Helyesírás*. Budapest: Osiris Kiadó.

Lanstyák, István, 2000: *A Magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest–Pozsony: Osiris Kiadó, Kalligram Könyvkiadó, MTA Kisebbségkutató Műhely.

Lanstyák, István, 2002a: A Magyar értelmező kéziszótár új kiadása és a magyar nyelv szlovákiai változatainak szókincse. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 3. 115–128.

Lanstyák, István, 2002b: Magyar nyelvészeti kutatások Szlovákiában és a Gramma Nyelvi Iroda. Lanstyák, István in Simon, Szabolcs (ur.): *Tanulmányok a kétnyelvűségről*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 201–219. <<http://www.mtaki.hu/kutatoallomasok>>.

Lanstyák, István, 2003a: A Magyar értelmező kéziszótár a nyelvhelyesség fogságában. *Magyar Nyelvőr* 127. 370–388.

Lanstyák, István, 2003b: *Az államnyelvi eredetű kölcsönszavak helyesírása a magyar nyelv határon túli változataiban. Szempontok a közös átírási elvek kialakításához*. (Rokopis.)

Lanstyák, István, 2004: *Szlovákiai magyar vonatkozású szócikkek a Magyar értelmező kéziszótár átdolgozott kiadásában*. <<http://www.gramma.sk>>.

Lanstyák, István, 2005: Határtalanítás (a Magyar értelmező kéziszótár 2. kiadása után, 3. kiadása előtt). Mártonfi, Attila, Papp, Kornélia in Slíz, Marianna (ur.): *101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére*. 179–186.

Lanstyák, István, 2006: *Az Idegen szavak szótárába ajánlott határon túli lexikális elemek (Ht-lista, 2006. február 5-i állapot)*. (Rokopis.)

Molnár, Zoltán Miklós, 1993: *Nyelv és nemzetiség*. Maribor–Szombathely: A BDTF és a Maribori Egyetem Pedagógiai Kara közös kiadványa.

Molnár, Zoltán Miklós, 1999: *Nyelvföldrajzi – szociolingvisztikai vizsgálatok a magyar nyelvterület nyugati régióiban*. Szombathely: A Berzsényi Déniel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai, III.

Nádor, Orsolya in Szarka, László (ur.), 2003: *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Novak Lukanovič, Sonja, 2004: Stališča do jezikovne raznolikosti na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji. *Razprave in gradivo* 44. 38–62.

Péntek, János, 1995: A kollektív kétnyelvűség három típusa. *Kétnyelvűség* 2. 1–8.

Péntek, János, 2004: A magyar nyelv szótárai, nyelvtanai, kézikönyvei és a határon túli magyar nyelvváltozatok. Az MTA határon túli kutatóállomásainak feladatait is ellátó nyelvi irodák állásfoglalása. *Magyar Tudomány* 49/7. 724–726. <<http://www.matud.iif.hu/04jul/008.html>>.

Pete, István, 1988: A magyar nyelv állami változatai (Kárpátukrán változat). Kiss, Jenő in Szűts, László (ur.): *A magyar nyelv rétegződése*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 779–789.

Pintér, Tibor, 2003: Amit a modern nemzeti korpuszokról tudni kell. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 3. 71–84.

Pintér, Tibor, 2006: *A Kárpát-medencei magyar nyelvi korpusz határon túli magyar alkorpusza (Gondolatok és tapasztalatok)*. (Rokopis.)

Pusztai, Ferenc, 1994: Leíró lexikográfiank változó és változatlan feladatai. *Magyar Nyelv* 90. 413–421.

Szépe, György, 2003: *Bevezető gondolatok a kelet-közép-európai nyelvi jogok vizsgálata elé*. Nádor, Orsolya in Szarka, László (ur.). 7–12.

Szilágyi N., Sándor, 2002: *A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban*. Predavanje na generalnem zasedanju Mađarske akademije znanosti.

Tolcsvai Nagy, Gábor (ur.): *Tervezet egy általános magyar nyelvi ismereteket összefoglaló sorozatról*. (Rokopis.)

Tolcsvai Nagy, Gábor, 1991: A nyelvi közösség és a nyelvi egység, kisebbségben. *Regio* 3. 166–173.